

dergi yayımı için matbaanın yaygın bir şekilde kullanılması, modern okulların açılması ve Avrupa'ya bilim heyetlerinin gönderilmesi gibi faktörler neticesinde² modern Arap şiirinin şekil ve muhtevasında da bir takım değişiklikler olmuştur.

XX. Yüzyılın ilk yarısı, şekil açısından olmasa bile içerik açısından modern şiirin içeriğinin değiştiği dönemdir³. Bu dönemde dil, anlatım ve düşünce biçimleri aynı olmasına rağmen konular artık toplumsal içerikli olmaya başlamıştır. Bu dönemdeki değişimin en önemli nedeni siyasetin, toplumun ve de düşüncenin değişmesidir⁴.

Bu yüzyılın ikinci yarısı ise şekille birlikte şiirin içeriğinin de değiştiği bir dönemdir. Özellikle II. Dünya savaşından itibaren şairler artık şiirde şekil güzelliğini de bir tarafa bırakmış ve kendilerine şekil olarak serbest şiiri, konu olarak da daha çok hayat ve ölüm (yeniden diriliş), gurbet, yalnızlık ve hüznün veya hepsini bir arada tema olarak şiirlerinde işlemeye başlamıştır. Amaçları da süslü sözlerden çok sembollerle dolu ifadeler olmuştur⁵.

Arapçada eş-şi'r el-hur olarak bilinen serbest şiir, şekil bakımından düz yazıdan ayrılır. Nitekim sınırlı vezinlerle söylene bile vezinlerin varlığı önemli bir husustur. Serbest şiirde tek bir kafiye zorunluluğu bulunmadığı gibi durak sayıları da değişkendir⁶.

Modernleşme hareketinin yansımalarının devam etmesi ve özellikle Lübnan göçmenlerinin kuzey Amerika gibi bölgelere göç etmeleriyle göç edebiyatı ortamında serbest şiirden daha ileri bir aşamaya geçilmiş ve düzyazı şiiri ortaya çıkmıştır. Ancak bu çeşit şiir henüz olgunlaşmamış ve de bu tür yaklaşımlar edebi çevrelerden tenkit görmüştür. Nitekim makalemize konu olan Fedvâ Tukan da düz yazı şiirinin Arap şiiri için geçerli olamayacağını savunanlar arasındadır. Ayrıca o, batı edebiyatını alternatifsiz hareket noktası kabul etmektedir⁷.

- 2 Celâl el-Hayyât ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 15.; Ahmet Kazım Ürün, *1876-1932 Mısır'da Bir Türk Şair: Ahmet Şevki*, İstanbul 2002 (Kaknûs Yayınları), s. 11-29.
- 3 Mehmet Yalır, *Modern Arap Şiiri*, Bursa 2003 (Arasta Yayınları), s.129-131.
- 4 Abâus Ahmed, *el-Harâketu'l-fikriyye ve'l-edebî'l-Arabî el- hadîs* (neşr. Dâr es-Sekâfe), Beyrut, tsiz.,
- 5 Abâus Ahmed, *a.g.e.*, s. 449-450.; F. Betül Üyümez, *Modern Arap Şiirinde Temmuz Akımı, Şarkîyat Mecmuası* (XI/2007-2, İstanbul 2009), s. 98-99.
- 6 Mehmet Yalır, *a.g.e.*, s. 142-158
- 7 *a.g.e.*, s. 173

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİNİN ÖNCÜLERİNDEN FADVÂ TUKAN VE ŞİİRLERİNDE YALNIZLIK VE HÜZÜN TEMASI

Abdullah KIZILCIK*

Özet

Bu makale, XX. yüzyıl Arap şiirinde 'şairlerin Anası' sayılan Filistinli şair Fedvâ Tukan'ın dramatik hayatı ve buna paralel olarak şiirlerinde de yer verdiği özellikle yalnızlık ve hüznün türünden örnekler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fedvâ Tûkan, Modern Arap şiiri, Şairlerin Annesi.

THE MOTHER OF POETS' FEDVÂ TUKAN AND HIS SOME QASIDES ESPECIALLY IN DRAMATIC THEME LYRICS

Summary: This study contains some knowledges concerning the famous poet, is accepted 'the Mother of Poets' Fedvâ Tukan who lived in Phalesten and his some Qasides especially in dramatic theme lyrics and its translations.

Keywords: Fedvâ Tukan, Poem, the Mother of Poets.

Rivayetler farklı olsa da Arap edebiyat tarihçileri şair tabakalarını cahiliye dönemi, İslam'ın ilk dönemi, Emeviler dönemi, Abbasiler dönemi ve de modern dönem olmak üzere beş kısımda ele almaktadırlar¹.

Bunlardan modern dönem Arap şiiri 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlamıştır. Bu dönemden itibaren kütüphanelerin kurulması, kitap ve

* Doç. Dr. Abdullah Kızılcık, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
1 Ömer Ferruh, *el-Minhâc fi'l-Edebi'l-Arabî ve Târîhihi*, Beyrut, tsiz., s. 6; Celâl- el-Hayyât ve diğerleri, *Târîhu'l-Edebi'l-Hadîs*, Bağdat 1972 (İrşad Matbaası), s. 6-7.

Arap şiirinde iraklı şairlerden Nazik el-Melâike, Bedr şâkir el-Seyyâb ve 'Abdulvehhâb el-Beyâtî, özellikle II. Dünya savaşıdan sonra serbest şiirin öncülerini kabul edilmektedir. Filistinli şair Fedvâ Tukan ile Nizar Kabbânî serbest şiirin öncülerinden sayılmalarına rağmen onlar, Arap şiirinin vezinsiz ve kafiyesiz olamayacağını savunmaktadır. Özellikle Fedvâ Tukan klasik beyit yapısına karşı çıkmakla birlikte vezinsiz şiir söyleyenlerin yetenekten yoksun olduklarını iddia etmiş ve bütünüyle vezinsizliğin şiirde başboşluğa neden olacağını, bu nedenle de şiirin nesirden farklı olması gerektiğini savunmuştur⁸.

Filistinli şâir Tukan XX. yüzyılda ölümler ve ayrılıklarla dolu şiirler söyleyen önemli şairlerden birisidir. Şimdi kısaca onun hayatını ele alıp, şiirlerinden örnekler verelim:

1. HAYATI

Fadvâ Tukan 1917 yılında Filistin'de Nablus'ta doğdu. *Ekonomik* ve siyasal bakımdan etkili, zengin bir aileye mensuptu. Kadının toplumsal hayata katılmasına anlayışla bakılmadığı için istediği gibi bir öğrenim göremedi. O da kendi kendisini yetiştirdi.

Bir yandan da aynı zamanda şair olan abisi İbrahim Tukan'ın etkisiyle şiire yöneldi. Facialar, ölümler, yoksunluklar, ayrılıklar ve öfkelerle beslenen bir şiir meydana getirdi. Bu şekilde kardeşi İbrahim Tukan'ın (1905-1941) şairliği de ona yol göstermiş oldu. Kendisinden 12 yaş büyük olan ağabeyi için '*Kardeşim İbrahim Tukan*' adlı bir kitap da hazırladı (1946).

1930'ların sonu ile 1940'ların başında *Mısır*, *Irak* ve *Lübnan* basınında şiirleri yayımlandı. 1948 felaketinden sonra siyasetle ilgilenmeye başladı. 60'ların başında *Londra*'ya gitti. Orada geçirdiği iki yıl, şiirine de, kişiliğine de çok şey kattı. 1967'deki İsrail saldırısı ve işgali, hayatında yeni bir kırılmaya yol açtı.

Sekiz şiir kitabı yayımlandı: 1. *Günlerle Yalmlık* 2. *Onu Buldum* 3. *Sevgi Ver Bize* 4. *Kapalı Kapının Önünde* 5. *Gece ve Atlılar* 6. *Dünyanın Doruğunda Tek Başına* 7. *Temmuz ve Başka Şey* 8. *Son Ezgi*.

İlk dört kitabı, daha çok bireysel ve romantik temalarla örülmüşken *Gece ve Atlılar*'dan başlayarak diğer eserleri toplumsal temalara yöneliktir. Düz yazı olarak sadece hayatından kesitler sunduğu otobiyografik iki esere de imza attı: '*Dağ Yolculuğu*, *Zor Yolculuk*' (1985) ve '*En Zor Yolculuk*' (1993).

Arap ülkeleri ve Filistin çapında birçok ödülle layık görülen Fadvâ Tukan, Iraklı Nazik el-Melâike ile birlikte yeni Arap şiirinin önemli kadın şairlerinden biri oldu. Dilinin sağlamlığıyla olduğu kadar, kadının geleneksel konumunu sorgulayan, yeni ve güçlü bir kadın kimliği sunan tutumuyla da dikkat çekti. Sevgiyi kadının gücü bildi. Kendi çevresinde odaklanan duygulu, ezgili bir sesi vardı⁹.

Fedvâ Tukan 12 Aralık 2003 tarihinde 86 yaşında iken toprağında öleyim dediği Filistin'de vefat etti. Kabrinin başında aşağıdaki mısralar yer almaktadır:

كَفَانِي أَمْوَاتٌ عَلَيْهَا وَ أَدْفُنْ فِيهَا
و تَحْتِ نَرَاهَا أَدْوَبٌ وَ أَلْفَى
وَ أُنْعَثُ عَشْبًا عَلَى أَرْضِهَا
وَ أُنْعَثُ زَهْرَةً
تَعْبَثُ بِهَا كَفَّ طِفْلٌ تَمْتَهُ بِأَدْيِي
كَفَانِي أَظَلُّ بِحُضْنِ بِلَادِي
نَرَابًا، وَعَشْبًا، وَزَهْرَةً 10.

Toprağında öleyim yeter bana,

Orada gömüleyim,

Altında eriyip yok olayım.

Dirileyim bir ot olarak,

Bir çiçek olarak,

Ülkemin yetiştirdiği bir çocuğun avucu değsin ona,

Yeter ki ülkemin kucağında olayım.

9 Nuri Pakdil '*Çağdas Arap Şiiri*'. 'güldeste Arap Şiiri' adıyla iki cilt halinde yayımlandı. Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 1998.

10 Bk. <http://uqu.edu.sa/page/ar/37674> ; <http://www.sama3y.net/forum/showthread.php?t=44700>

Bir toprak

Bir ot,

Bir çiçek olarak.

2. Fedvâ Tukan'ın Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün Teması

Fedvâ Tukan 1948 Filistin trajedisini bizzat yaşayan hüzünlü bir şairdir. Bu nedenle onun şiirlerinde Filistin dramı birinci sıradaki yerini korumaktadır¹¹.

Mahmud Derviş 'büyük kız kardeşim' 'ablam' dediği Fedva Tukan'ın şiirini de, kişiliği kadar ince bulmakta, her Filistinlide onun şiirinden bir şeyler bulunduğunu söylemektedir¹². Filistin'e olan aşkı yukarıda geçen dizelerde de görüldüğü gibi şu şekilde dile getirmiştir.

Toprağında öleyim yeter bana,

Orada gömüleyim,

Altında eriyip yok olayım.

Dirileyim bir ot olarak,

Bir çiçek olarak,

Ülkemin yetiştirdiği bir çocuğun avucu değsin ona,

Yeter ki ülkemin kucığında olayım.

Bir toprak

Bir ot.

Bir çiçek olarak.

Bu acısına bir de Kardeşi İbrahim Tukan ölümü eklenince Fedvâ Tukan'ın hüznü iyice artar. Nitekim ilk divanı olan 'Günlerle Yalnızım' adlı divanında aşağıdaki kasidesinde alınan mısralar onun bu hüzünlü ruhunu yansıtmaktadır:

حَيَاتِي لُمُورٍ
وَقَلْبٌ لَوْرٍ
وَسَوْفٌ ، وَدِيْوَانٌ شِعْرٍ ، وَعَوْرٍ
حَيَاتِي ، حَيَاتِي أَسِي ظِلِّهَا
إِذَا مَا تَلَّأَشَى عَدَا ظِلِّهَا
سَبَّيْقِي عَلَى الْأَرْضِ مِنْهُ صَدَى
يُرَادُّ صَوْتِي هُنَا مُنْشِدَا
حَيَاتِي لُمُورٍ
وَقَلْبٌ لَوْرٍ
وَسَوْفٌ ، وَدِيْوَانٌ شِعْرٍ ، وَعَوْرٍ

Hayatım, hayatım hepsi üzüntü,

Yarın, gölgesi kaybolduğu zaman,

Hayatımdan hoş bir sedâ kalacak,

Sesim burada şiire devam edecek.

Hayatım gözyaşı,

Kalbimde aşk,

İstek, şiir divanı ve ud,

İşte gençliğim.

Ardında üzüntülerin suladığı bir geçlik,

Hayat kendisine doğru çağırdığı zaman.

Arzularımı bin kelepçe bağladı,

Ve onu bin adet rezil kelepçe kuşattı.

Azapta bir gençlik,

¹¹ Abâ 'Üd Ammed, a.g.e., s.465.

¹² Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 1998.

Gurbete mahkum,

Onun bu şiirini okuyan içinde esen yalnızlık ve hüznün fırtınasını esen bir şairi duyar ve romantizmin zirvesini hisseder.

Niteki Fedvâ Tukan kardeşinin ölümüne de şu mısralarıyla ağıt yakar:

إِلَى رُوحِ شَقِيقِي إِبْرَاهِيمَ
 أُخِي ! "يَا" أَحَبُّ نِدَاءٍ يَرَفُّ
 عَلَى شَفَتَيْ مُنْقَلَبٍ بِالْحَنَانِ
 أُخِي ! لَكَ نَجْوَايَ مَهْمَا أَرْتَطَمْتُ
 بِقَعْدِ الْمَكَانِ وَقَيْدِ الزَّمَانِ
 أَحَقًّا بِجَوْلِ الرَّدَى بَيْنَنَا
 وَبِفَصْلَانِي عَنْكَ سِجْنُ كَيْبَانِي
 فَمَالِي إِذَا مَا دَكَرْتُكَ أَشْعُرُ
 إِنَّكَ حَوْلِي بِكُلِّ مَكَانٍ
 أَحْسُ وَجُودَكَ أَوْ مِنْ أُنْكَ
 نَسْمَعُ صَوْتِي هُنَا وَتَرَانِي
 وَفِي شَفَتَيْ سُوَالٍ كَيْبٍ :
 أُخِي أَرَأَيْتَ الْقَضِيَّةَ كَيْفَ
 انْتَهَتْ ، أَرَأَيْتَ الْمَصِيرَ الرَّهِيْبَ
 أَتَذَكَّرُ إِذْ أَنْتَ تُرْسِلُ شَعْرَكَ
 يَطْوِي الْحُمَى عَاصِيفاً مِنْ لَيْبِ
 تُحَذِّرُهُمْ مِنْ هَوَانِ الْمَالِ 13

Ey Kardeşim İbrahim 'in ruhuna !

Kardeşim, 'Ey' en sevimli nida,

Dudaklarımda uçan, şefkat dolu,

Sana söyleyecek sözlerim var,

Her ne kadar sen kara toprakta,

Zamandan ve mekandan kayıtsız olsan da,

Doğru mu ölüm engel aramızda,

Varlığım esaret altında, senden ayrı,

Seni hissettiğim sürece, bunda bana ne!

Sen her yede benim gücümün,

Varlığımı hisseder, sana güvenirim,

Burada sesimi duyuyor ve beni görüyorsun.

Şu mahzun soru dudaklarımda:

Kardeşim ! nasıl bitti mesele,

gördün mü korkunç sonu!

Hatırlar mısın saçlarımı dalgalandırırken,

Hummayı şiddetlenirken ateşten gizler.

Onları malın ortasından sakındırırsın,

Sanki sen gayb levhalarımı okursun.

İkinci divanı olan 'Onu Buldum' adlı divanımdan:

أَنَا فِي الزُّورِقِ رُوحٌ طَافٍ
 فِي زُورِقِهِ مَعَهُ وَحْدِي
 وَبِيَدِي رَا عِشَّةً غَائِبَةً

فِي الْعَابِ الْوَحْشِيِّ الْجَعْدِ
 الْكُونِ تَجْمَعُ فِي عَيْنَيْنِ
 رُوحي عَارِقَةٌ فِي نَجْمَيْنِ
 عَبْرَتْ فِتْرَةَ
 بَيْسَابٍ ، بَرَفٌ صَدَى نَبْرِهِ
 نَبْرَةَ صَوْتِ حَلْوِ عَدْبِ
 إِذَا أَنَا ضَقْتُ بِأَعْلَالِ جُبِي
 وَتَرْتُ عَلَيْهَا وَتُرْتُ عَلَيْكَ
 فَلَا تُعْطِنِي أَنْتَ حُرِّيَّيْ
 قَفْلِي قَلْبُ امْرَأَةٍ
 مِنْ الشُّوقِ ... يَعْشِقُ حَتَّى الْفَنَاءِ
 وَيُؤْمِنُ فِي حُبِّهِ بِالْقَبْرِ 14.

Sandalda yüzen bir ruhum,
 Sandalında onunla beraber yalnızım,
 Ellerim titriyor, sonra kayboluyor,
 Issız balta girmemiş ormanda,
 Sevgi kelepçelerim sıktağında,
 Sen o kelepçeyi gevşettin, ben de seni.
 Özgürlüğümü sen sakın verme bana!
 Kalbim bir kadim kalbi,
 Özleminden dolayı...ölene kadar aşık
 Sevgisinin kelepçelerde olduğuna inanır.

Yukarıdaki beyitlerde Fedvâ Tukan ıssız bir ormanda kendini yalnız hissetmektedir. Ancak bu yalnızlığı ondaki sevgiyi yok etmez. O, kelepçelerinin gevşetilmesini, hatta ne kadar çok sıkılırsa sevgisinin o derece artacağından söz etmektedir.

III. divanında ‘Vefa Efsanesi’ (ustûratu’-l-vefâ) adlı kasesinde duygu dolu şu ifadeleri terennüm ederek şiirine başlar:

وَسَأَلُ : أَيْنَ الْوَفَاءِ ؟
 أَمَا مِنْ وَفَاءٍ !
 وَ أَضْحَاكَ فِي وَجْهِكَ الْمُتَجَهَّمُ
 أَسْأَلُ مِثْلَكَ :
 أَيْنَ الْوَفَاءِ ؟
 وَ مَاذَا عَنِ الْأَوْفِيَاءِ ؟
 وَ أَيْنَ هَوَاكَ الْقَدِيمِ ،
 وَ أَيْنَ النَّسَاءِ ...
 مِمَّا تُنْشَأُ النَّسَاءِ الْآلَوَاتِي حَبِيبَتْ
 وَكُلُّ امْرَأَةٍ
 تُظَنُّكَ مَلَكٌ بَدِيهَا
 وَتَحْسَبُ حُبَّكَ وَفَقًا عَلَيْهَا
 تَنْظُرُ عَرَامَكَ أَبْقَى مِنْ الشَّمْسِ
 أَرْسُخُ مِنْ رَاسِيَاتِ الْجِبَالِ 15

Soruyorsun ki nerede vefa,

Hiç vefa kalmadı mı ?!

Güliyorum senin saldırgan çehrene!

Ben de senin gibi sana soruyorum,

Hani nerede vefa ?!

Nerede vefalılar !

Eski tutkular nerede !

Nerede o kadınlar,

Sevdiğin yüzlerce kadın,

Melek sanır seni,

Sevgini ona vakfettiğini,

Aşkının güneşten daha parlak,

Dağlardan daha sağlam olduğunu.

Yukarıdaki şiirinde şair, mizahî bir üslupla vefasızlık edenin vefa diye konuşmasına şaşkınlığını ve de hayretini ifade etmektedir. Burada şair açıkça söylemese bile erkeklere duyduğu vefasızlıktan bahseder. Nitekim hayatında hiç evlenmemiş olması da bu tür bir nedenden olması ihtimalini güçlendirmektedir.

O, bütün bu olumsuz duygular içerisine yaşamış olmasına rağmen sevgi ve insanlıkla dopdoludur. Nitekim ‘Uzakataki Ona’ adlı kasidesinde yer alan aşağıdaki mısralarda insanlığının doruk noktasında olduğunu anlamaktayız:

غَيْتٌ وَ لَوْ غَيْتُ ، فَمَا زَالَ فِي
 دَمِي عَيْبٌ مِّنْكَ يَزُوئِي
 يُخْصِيئِي ، يَمَلَأُ كَوْنِي عَنِّي
 يَمَلْحَنِي أَجْمَلُ مَا فِي الدُّنْيَا
 الشَّعْرُ ، وَ الْحَلْمُ ، وَ دِفَاءُ الْمَنَى
 رَوَى وَ انْتِظَارٌ ، غَيْتٌ قَائِمِي
 حَلَوُ عَلَى الرَّجَاءِ يَطْوِيئِي
 وَ حَيْثُ يُؤْوِي النَّيْلُ أَهْلُ الْهَوَى
 أَشْوَأِي وَ أَغْفُو عَلَى أَحْضَنِي

ذِكْرِي تَوَافِيئِي
 ذِكْرِي هُنَّهَا مَلَاءُ قِصَارِ
 تَكْوِينِي أَحْمِلُهَا فِي سِرِّ
 تَعُودُ لِي ، تَعُودُ لِي فِي عَدِّ 16

Sen yoksun aramızda,

ama hala kanımda dolaşıyorsun,

Seni anlatıyor, seni söylüyor,

İçimi bereketle dolu,

Bana dünyadakilerin en güzelini,

Şiirler, düşler ve ümitler veriyor.

Sen yoksun, günlerim beklemekle geçiyor, rüyalarla,

Hoştur, beni götürdüğün ümitler,

Dünya ehli geceye sığındığımda,

Arzularım beni kucaklar, anarak uyurum,

Hatırası gelir aklıma bir an, yardım ederken,

Taşırım o hatıraları varlığımın sırrı olarak.

Ömrünü Filistin davasına adanmış bir şair olarak daha sonraki kasidelerinde şiirleriyle mücadelede katılmıştır. Yani diğer divanlarında sembolizmin etkisi şiirlerinde bariz bir şekilde görülür.